

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2020-24-2-89-103>

УДК 373; 374; 378

ORCID ID 0000-0001-6571-1450

Микола Піддячий,

доктор педагогічних наук, професор,

член-кореспондент Міжнародної Слов'янської Академії освіти

імені Яна-Амоса Коменського,

Інститут проблем виховання НАПН України,

м. Київ

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. *Теоретико-практичні засади соціально-професійного розвитку учнів в умовах профільного навчання розробляються з метою еволюційного переходу від навчальних завдань до розбудови соціально-економічних відносин з об'єктами праці на віковому етапі розвитку особистості учня.*

Метою статті є оприлюднення розробленої складової частини системи соціально-професійного розвитку учнів, здатних вирішувати виробничі проблеми різного рівня, забезпечуючи поступ. Сутність вирішення означеної проблеми характеризується наявністю існуючого історичного доробку як підґрунтя для подальших пошуків і розроблення системи соціально-професійного розвитку з урахуванням сучасної особистісної та суспільної значущості. Це потребує коригувань у напрацюваннях минулого, які стосуються створення умов для розвитку та гармонізації психологічної сфери особистості засобом навчально-виховного та суспільного впливу.

Аналіз змісту навчально-виховних заходів показав, що за останні роки соціально-професійний розвиток учня спрямовується у бік когнітивної (знаннєвої) підготовки ігноруючи операційно-технологічну (діяльнісну) складову психологічної сфери, що спричинило культ отримання знань без умілого застосування на практиці. Наслідком такої організації підготовки до життя та праці є зниження рівня конкурентоспроможності учнів на їхніх етапах розвитку, а значить і зменшення вироблення соціально значущого продукту праці, що підпадає під декларування цієї проблеми у вимірі гуманітарної безпеки.

Запропонована розробка спрямована на утвердження пріоритету чинників, спрямованих на гармонізацію психологічної сфери учнів у процесі становлення на вікових етапах та означенні сутності соціально-професійного розвитку у особистісному та суспільному вимірах. Зазначено, що розуміння сутності складників багаторівневої системи розвитку учнів, у смислового сенсі, вибудоване на основі термінів і понять: особистість; праця; соціалізація; дозрівання; компетентності; соціально-професійний розвиток; свідомість, психологічний досвід; розвиток; зростання; освітні моделі й системи; продуктивні сили; учитель; глобалізація; інтеграція тощо.

Ключові слова: *взаємодія; досвід; особистість учня; практика; праця; проєктування; професійне самовизначення; профільне навчання; свідомість; соціально-професійний розвиток.*

Mykola Pidchiachyi,

*Doctor of Sciences in Education, Professor,
Corresponding Member of the International Slavic Academy
of Education named after Jan-Amos Komensky,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine,
Kyiv*

THEORETICAL AND PRACTICAL PRINCIPLES OF SOCIO-PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PUPILS IN THE CONDITIONS OF SPECIALIZED EDUCATION

Abstract. *Theoretical and practical principles of socio-professional development of pupils in the conditions of specialized learning are developed in order to evolutionary transition from educational tasks to the development of socio-economic relations with objects of work at the age stage of development of the student's personality.*

The purpose of the article is to publish the developed part of the system of social and professional development of students, able to solve production problems of different levels, ensuring progress. The essence of solving this problem is characterized by the presence of existing historical improvement as the basis for further search and development of the system of social and professional development, taking into account modern personal and social significance. This requires adjustments in the developments of the past, which concern the creation of conditions for the development and harmonization of the psychological sphere of the individual by means of educational and social influence.

The analysis showed that in recent years the socio-professional development of the student is directed toward cognitive (knowledge) training ignoring the operational and technological (active) component of the psychological sphere, which caused the cult of obtaining knowledge without skillful application in practice. The consequence of such organization of preparation for life and work is to reduce the level of competitiveness of students at their stages of development, and therefore to reduce the development of socially significant product of labor, which falls under the declaration of this problem in the dimension of humanitarian security.

The proposed development is aimed at establishing the priority of factors aimed at harmonization of the psychological sphere of pupils in the process of formation at age stages and definition of the essence of socio-professional development in personal and social dimensions. It should be noted that the understanding of the essence of the ingredients of the multilevel system of pupil development, in a semantic sense, is based on terms and concepts: personality; work; socialization; maturation; competency; with social and professional development; consciousness, psychological experience; development; growth; educational models and systems; productive forces; teacher; globalization; integration, etc.

Key words: *experience, interaction, pupil's personality, practice, projection, professional self-determination, specialized training, consciousness, socio-professional development, work.*

Вступ. Сучасне суспільство потребує взаємодії учасників процесів пов'язаних із виробленням продукту праці, що спонукає науковців працювати на прогнозування і проектування майбутнього. Одним із перспективних

напрямів дослідження є теоретико-практичні засади соціально-професійного розвитку учнів в умовах профільного навчання. Розробляється він з метою еволюційного переходу особистості учнів від навчальних завдань до розбудови соціально-економічних відносин з об'єктами праці. Напрацювання мають враховувати вплив процесів глобалізації, інтеграції, демократизації, підвищення ролі соціуму у процесі реалізації проектів підготовки особистості учня до продуктивної взаємодії на ринку праці.

У процесі розробки проблеми підготовки особистості до праці узагальнені наукові теорії і положення, які відображають вітчизняний (Бех, 2015; Піддячий, 2014, 2015, 2018; Гуцан, Морін, Охріменко, Пархоменко, Гриценко, & Ткачук, 2016; Піддячий, Доротюк, Левченко, Туташинський, Чудакова, Кохан, Ассанов, Рогоза, & Коляновська, 2013; Піддячий М., 2010, 2011, 2015, 2019) і світовий досвід (Armstrong, Rounds, & Hubert, 2008; Blustein, 2006) зі створення умов та розроблення систем розвитку учнів із врахуванням особистісної та суспільної значущості.

Мета та завдання. Метою дослідження обрано теоретичне обґрунтування готовності учнів до еволюційного переходу від навчальних завдань до розбудови соціально-економічних відносин з об'єктами праці на новому етапі розвитку особистості учня засобом застосування розробленої системи соціально-професійного розвитку.

Відповідно до мети виокремлені такі завдання дослідження: 1) розроблення теоретико-практичних засад соціально-професійного розвитку учнів; 2) створення цілісної картини розвитку особистості учня й ролі учасників взаємодії з ним у процесі забезпечення його поступу; 3) визначення та розрахунок показників ефективності професійно-діяльнісного критерію в умовах профільного навчання.

Практичне значення дослідження полягає у використанні системи

соціально-професійного розвитку та розроблених матеріалів для забезпечення поступу учнів в умовах профільного навчання.

Методи дослідження. З метою визначення сутності проблеми соціально-професійного розвитку учнів й напрямів її розв'язання використані методи: 1) аналізу, синтезу, порівняння й узагальнення філософських, психолого-педагогічних та соціологічних теоретичних джерел; 2) вивчення та узагальнення досвіду; 3) теоретичного дискурсу; 4) вивчення документів про освіту. За допомогою методів дослідження визначено компоненти розвитку учнів в умовах профільного навчання із врахуванням особистісної та суспільної значущості.

Результати дослідження. Вплив процесів глобалізації, інтеграції, демократизації, підвищення ролі соціуму в процесі реалізації проектів підготовки учнів до продуктивної праці, перехід від навчальних завдань до розбудови соціально-економічних відносин з об'єктами праці вимагає педагогів, які виховують і навчають учнів з метою гармонізованого розвитку, самообслуговування та створення продукту праці. Окреслений напрям дослідження буде завжди актуальний, оскільки він відноситься до питань: 1) розвитку особистості, формування багатогранності культури суспільства, зміцнення держави; 2) розбудови гуманітарної безпеки (захист людини, сім'ї, народу; цілей, ідеалів, цінностей і традицій, укладу життя та культури; прав та обов'язків людини; основних свобод) в територіальних межах шляхом створення та накопичення матеріальних та нематеріальних ресурсів.

З'ясування теоретико-практичних засад соціально-професійної орієнтації учнів в умовах профільного навчання є значущим у розробленні моделей особистісного і суспільного розвитку (Піддячий, 2015). З метою розкриття багатогранності системи розвитку учнів, матеріал дослідження структурований за змістом, оскільки результати праці проявляються у природному, соціальному

та державному вимірах. Ситуація ускладнена тим, що динаміка суспільних відносин, соціально-економічних та глобалізаційних процесів змушує розробляти нові види праці та формувати їхню культуру. Для цього освітньо-наукове співтовариство має спроектувати картину майбутнього і на цій основі розробити проекти розвитку учнів на вікових етапах, забезпечуючи їхнє успішне майбутнє.

Визначальними векторами розвитку особистості учня є самотворення та творення культури. У духовному вимірі вони, спрямовані на індивідуальний вияв у системі мотивів особистості фундаментальних потреб – ідеальної потреби пізнання у процесі саморозвитку та самотворення та соціальної потреби жити й працювати для людей. З метою досягнення цієї мети сучасний навчально-виховний процес в системі загальної середньої освіти має базуватися на усвідомленні себе суб'єктом суспільної взаємодії в результаті чого набуваються вищі життєві цінності та формуються індивідуально-психологічні якості. Разом з тим, у процесі розвитку учня має відбуватися три види взаємодії: суб'єкт-об'єктна; суб'єкт-суб'єктна; об'єкт-суб'єктна.

Практикоорієнтований навчально-виховний процес виступає провідним фактором соціогенезу. В особистісному вимірі є засобом: самовираження та самоствердження; реалізації інтелектуального, творчого та операційно-технологічного потенціалу; формування психологічного досвіду; розвитку почуття моральної гідності. В означеному контексті праця учнів є перехідним етапом соціалізації від спроектованої в умовах школи до основної форми їхньої життєдіяльності після її закінчення.

Учасники всіх видів взаємодії з учнем мають запропонувати йому диференційовану модель змісту освіти, сприятливу для вирішення суперечностей між вимогами суспільства та потребами особистості в отриманні якісної освіти достатньої для реалізації подальших планів. У межах навчально-

виховного процесу вчитель забезпечує взаємодію учня з освітнім середовищем, спрямовану на формування високого рівня життєдіяльності та розвиток якостей і цінностей необхідних для співпраці із соціально-трудоим простором в умовах високотехнологічного середовища. У зв'язку з цим, підготовка та самопідготовка майбутніх педагогів має здійснюватися відповідно до потреб та вимог суспільства (Піддячий, 2015), оскільки у цьому вимірі знаходиться їхній «соціальний пакет».

Лише фахівці з багатограним психологічним досвідом, який відповідає галузевим запитам, на основі розроблених критеріїв, забезпечать вироблення продукту праці, що підлягатиме подальшому перерозподілу. Забезпечення успішності цього процесу відбувається через розроблення та впровадження в практику безперервної освіти навчально-виховних систем, які у процесі життя учнів створюватимуть умови для системного використання отриманих знань в практичній діяльності на побутовому, професійному та соціальному рівнях.

Особливе місце у таких системах мають зайняти теоретико-практичні засади соціально-професійного розвитку учнів в умовах профільного навчання. Вони розглядаються як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів і накопичення нормативно визначених компетентностей до формування і розвитку здатності практично діяти, застосовуючи досвід успішної діяльності в певній сфері.

З огляду на зазначене, потребує розроблення система компетентнісного підходу та технологій оцінювання їх рівнів на етапах вікового розвитку учнів (Піддячий, 2019), результати яких слугуватимуть передусім для: 1) гармонізованого розвитку на вікових етапах; 2) моніторингу стану і якості освітніх послуг соціально-професійного характеру та рівня навчальних досягнень; 3) використання результатів оцінювання роботодавцями з метою відбору кваліфікованої робочої сили; 4) порівняння української системи освіти

з іншими та виявлення рівня її адаптивності. Оскільки компетентності розробляються на різних рівнях розвитку з урахуванням засвоєння змісту освіти, помилковим є висновок, що вони мають сталий характер. Їм властива певна ієрархія, змінний характер та рухлива структура. Вони залежать від пріоритетів розвитку суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення і діяльності особистості в соціумі. На даному етапі обмежимося тим, що їх потрібно розробляти у когнітивній, діяльній, мотиваційній (Піддячий, 2014), соціальній складових психологічної сфери особистості, залишивши за межами розроблення етичної та поведінкової складових.

Теоретико-прикладні засади соціально-професійного розвитку учнів на етапах вікового становлення мають на меті сформувати високий рівень готовності до реалізації особистісних і громадянських значущих цілей на засадах підвищення рівня конкурентоспроможності (Піддячий, 2019). Виконання цього завдання забезпечує результативність усіх видів взаємодії на рівні матеріального та нематеріального виробництва, кінцевою метою якого буде вироблення продукту праці, який підлягатиме перерозподілу суспільством через соціальні інституції. Засади розробляються шляхом проектування на власному культурологічному підґрунті із врахуванням ризиків, пов'язаних із зовнішнім впливом учасників міжсуспільної взаємодії, які мають власну культуру, суспільні цінності та визначені пріоритети розвитку.

У широкому розумінні теоретико-практичні засади соціально-професійного розвитку учнів в умовах профільного навчання знаходяться у вимірах духовного, інтелектуального, фізичного, соціального і професійного формування через поетапний індивідуальний вияв у системі їхніх мотивів фундаментальної потреби пізнання в обраній для діяльності виробничій чи невиробничій сфері (Armstrong, Rounds, & Hubert, 2008) на ринку праці та застосуванні отриманих знань для становлення операційно-технологічної

(діяльнісної) складової психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці. Розробляються вони у вигляді форм, методів, засобів і технологій залучення до реалізації особистісних та громадянських значущих цілей, формування цінностей та розбудови відносин, які цілеспрямовано використовується для досягнення мети:

- 1) гармонізованого розвитку;
- 2) вироблення в свідомості внутрішньої потреби самовираження та самоствердження шляхом створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей необхідних для задоволення потреб;
- 3) засвоєння визначеного змісту освіти й застосування певної системи базових і спеціальних знань та норм, які дають змогу повною мірою функціонувати в суспільстві та професійному середовищі;
- 4) реалізації творчого потенціалу, здібностей, задатків;
- 5) формування рівнів компетентностей на етапах вікового розвитку;
- 6) здобування психологічного та соціально-професійного досвіду;
- 7) капіталізації людських ресурсів в умовах реальної та прогнозованої трудової діяльності і взаємодії на ринку праці.

Складності проектування системи теоретико-прикладних засад соціально-професійного розвитку учнів в умовах профільного навчання на етапах вікового розвитку та подальших соціальних перспектив пов'язані, насамперед, з:

- 1) вибором напряму професійної діяльності в швидкозмінних умовах життя та праці;
- 2) системним підходом до організації психологічної діяльності в різних її формах та видах (Blustein, 2006);
- 3) об'єктивністю оцінки за працю, яка необхідна для забезпечення життєдіяльності суспільства та розвитку держави;

4) заниженням рівня очікуваної винагороди за суспільно значущу виконану роботу;

5) хронічним дефіцитом проектів і ресурсів для розвитку протягом життя тощо.

Для досягнення мети соціально-професійного розвитку застосовують інтегративні види технологій, у яких відображається прикладний аспект, особливостями якого є: 1) гнучкість, що виявляється в періодичній зміні змісту та форм на рівні суб'єктно-об'єктної, об'єктно-суб'єктної та суб'єктно-суб'єктної взаємодії; 2) неперервність, яка визначається потребою постійної взаємодії з особистістю; 3) циклічність повторення етапів, стадій, процесу взаємодії з вихованцем; 4) дискретність технологічного процесу, що відображається в нерівномірності впливу на різних етапах взаємодії; 5) непрогнозованість очікуваних результатів унаслідок стихійних, спонтанних процесів у соціумі.

Ефективність процесу його технологізації забезпечується шляхом: 1) неперервності й наданні цільової спрямованості; 2) оптимізації соціально-професійної діяльності; 3) гарантування сталості соціально-професійної спрямованості; 4) формування механізмів саморегуляції тощо.

Розроблення теоретико-практичних засад соціально-професійного розвитку учнів в умовах профільного навчання з метою еволюційного переходу учнів від навчальних завдань до розбудови соціально-економічних відносин з об'єктами праці відбувається з огляду на закономірні зв'язки між метою, засобами та результатами (Піддячий, Доротюк, & Левченко, 2013) соціально-професійно спрямованого навчання. Розробленню та впровадженню у навчально-виховний процес профільної школи підлягають такі складники змісту освіти: 1) трудова діяльність та її інфраструктура; 2) праця людини її предмети та знаряддя; 3) професійна культура; 4) професійна орієнтація;

5) господарювання у побуті; 6) підприємницька діяльність; 7) соціально-професійна взаємодія на ринку праці.

Забезпечення високого рівня готовності до професійного самовизначення є одним із результатів дієвості розробленої системи підготовки учнів до соціально-професійної взаємодії на даному етапі їхнього розвитку. У процесі взаємодії підготовка до професійного самовизначення передбачає: вивчення загальнотеоретичних питань та науково-практичне їх узагальнення (Гуцан, Морін, & Охріменко, 2016); систематизацію управління інформацією; організацію та здійснення виробничої практики на основі сформованих компетентностей, критерії яких моніторять у процесі взаємодії.

Структурування та реалізація змісту професійної орієнтації, як складової соціально-професійного розвитку, здійснювалося на основі розроблення та корегування:

- методів визначення наявної і перспективної потреби регіонального ринку праці, методів обліку, оперативного пошуку та використання відповідної інформації на практиці;
- соціологічних і диференційовано-психологічних методів оперативного вивчення формування професійного вибору;
- методики для діагностики професійних здібностей, професійної придатності, а також методів прогнозування факторів успішності в певному виді діяльності;
- методів збору, зберігання і оперативного пошуку професіографічної інформації;
- методів формування професійних здібностей і придатності;
- системи заходів з підвищення привабливості для учнів сфер матеріального виробництва та їх обслуговування;
- завдань і системи роботи загальноосвітньої ланки з профорієнтації в

єдності з родиною та регіональними соціальними інституціями.

Розроблені теоретико-практичні засади соціально-професійного розвитку учнів в умовах профільного навчання дозволили застосувати методику (Піддячий, 2010, с. 331-366) обрахунків результатів взаємодії з 32 учнями старших класів. Показники ефективності професійно-діяльнісного критерію у контрольних та експериментальних групах відображено у таблиці 1 та рис. 1., рис. 2.

Таблиця 1

Розподіл учнів контрольних та експериментальних груп за рівнем професійно-діяльнісного компоненту у процесі підготовки до соціально-професійної взаємодії (у %)

Контрольні групи / Експериментальні групи					
Рівні сформованості	Передекспериментальний зріз	Адаптивно-профорієнтаційний етап	Допрофесійно-розвивальний етап	Соціально-професійний етап	Проектувально-дослідницький етап (післяекспериментальний зріз)
Високий	7,9/7,5	10,9/11,8	14,3/19,1	18,3/22,1	19,1/27,5
Середній	64,1/65,2	64,6/67,2	67,4/67,7	65,6/67,7	67,4/63,4
Низький	28,0/27,3	24,5/21,0	18,3/13,2	16,1/10,2	13,5/9,1

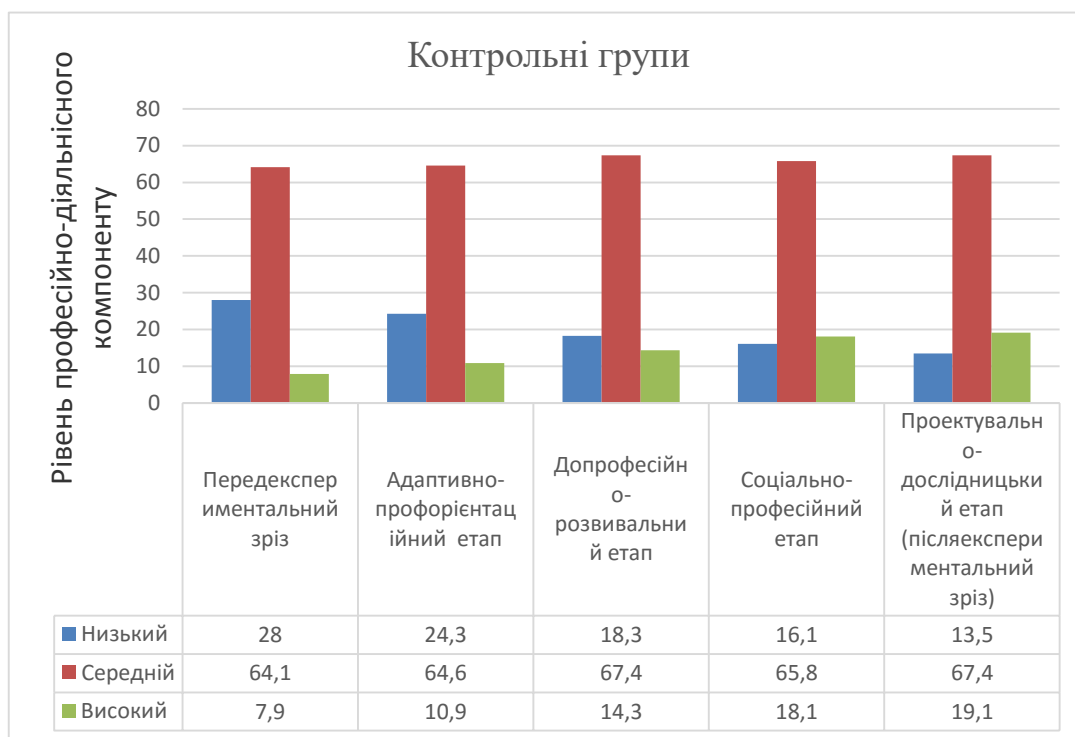

Рис. 1. Розподіл учнів контрольних груп за рівнем професійно-діяльнісного компоненту у процесі підготовки до соціально-професійної взаємодії (у %)

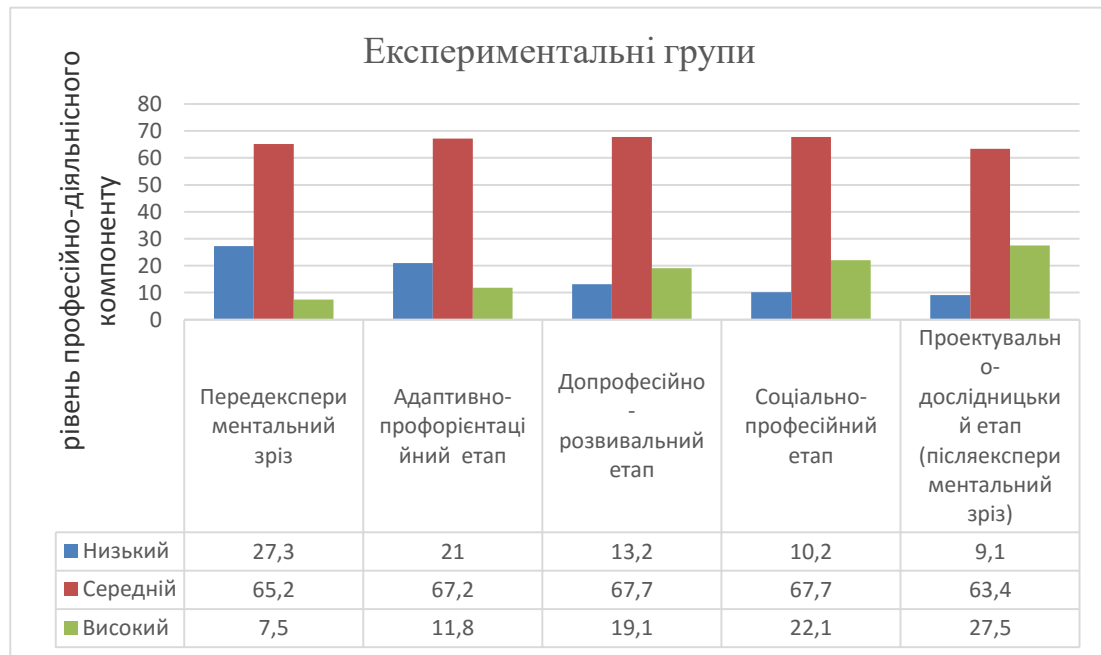

Рис. 2. Розподіл учнів експериментальних груп за рівнем професійно-діяльнісного компонента у процесі підготовки до соціально-професійної взаємодії (у %)

Обговорення. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що розроблення теоретико-практичних засад соціально-професійного розвитку учнів в умовах профільного навчання базується на: формуванні знань і результатів їх застосування у спроектованих умовах; здібностях і психофізіологічних можливостях; набутті соціально-професійних, психоемоційних, технологічних, практичних, моторних та інших умінь; домінуванні підходів, орієнтованих на суб'єкт-суб'єктну взаємодію вихованця; комплексних підходах, які сприяють встановленню зв'язків між теорією та практикою; організації особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу (Бех, 2015); проектуванні наступності у системі безперервної освіти.

Результати та перспективність проведеного дослідження підтверджується даними дослідників: Гуцан, Морін, Охріменко, Пархоменко, Гриценко, & Ткачук, (2016); Піддячий, Доротюк, Левченко, Туташинський, Чудакова, Кохан,

Ассанов, Рогоза, & Коляновська, (2013); Піддячий (2014, 2017).

Висновки. Соціально-професійний розвиток учнів в умовах профільного навчання знаходиться в прямій залежності від процесів особистісного, суспільного та природного характеру, які відбуваються на території життєдіяльності громади. Розроблення теоретико-практичних засад: стимулювало процеси формування як когнітивної складової психологічної сфери особистості, так і операційно-технологічної, мотиваційної, етичної, соціальної, поведінкової, що забезпечило високий рівень її самоорганізації і самоуправління; підвищило рівень самоактуалізації в обраній сфері діяльності.

Список використаних джерел

Armstrong, P. I., Rounds, J., & Hubert, L. (2008). Re-conceptualizing the past: Historical data in vocational interest research. (Переосмислення минулого: історичні дані в дослідженнях професійного інтересу). *Journal of Vocational Behavior*, 72. 284-297.

Blustein, D. L. (2006). *The psychology of working: A new perspective for career development, counseling, and public policy*. (Психологія роботи: нова перспектива для розвитку кар'єри, консультування і державної політики). Mahwah, NJ: Erl-baum.

Бех, І. Д. (2015). *Вибрані наукові праці*. Виховання особистості. (Т. 1, 2). Чернівці: Букрек.

Піддячий, В. М. (2014). Мотивація до здійснення професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Education and pedagogical sciences (Освіта та педагогічна наука)*, 2 (163). 41-47.

Піддячий, В. М. (2015). Обґрунтування сутності професійного саморозвитку майбутнього педагога. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського*. Харків : НТУ «ХП», 43 (47). 271-280.

Піддячий, М. І. (2015). Навчально-виховний комплект старшокласників: соціально-професійна орієнтація. *Проблеми сучасного підручника*, 15(2). 141-149.

Піддячий, М. І. (2011). Соціально-професійна орієнтація учнів як напрям у підручникотворенні. *Проблеми сучасного підручника*. 80-89.

Піддячий, М. І. (2019). Соціально-професійний розвиток: компетентності старшокласників та студентів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VII: Ідентичність і свобода в освіті та науці*. 107-110.

Піддячий, М. І. (2019). Сутність формування компетентностей старшокласників. *Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 лист. 2019 р. Київ*. 269-272.

Піддячий, М. І. (2010). *Теоретико-методичні засади підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання*. (Дис. ... д-ра пед. наук). 13.00.02. Київ, 507.

Гуцан, Л. А., Морін, О. Л., Охріменко, З. В., Пархоменко, О. М., Гриценко, Л. І., &

Ткачук, І. І. (2016). *Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітнього округу: посібник*. Харків: «Друкарня Мадрид».

Піддячий, М. І. (Ред.), Доротюк, В. І., Левченко, Н. Г., Туташинський, В. І., Чудакова, В. П., Кохан, О. В., Асанов, М. О., Рогоза, В. В., & Коляновська, М. С. (2013). *Формування освітнього середовища профільної школи: [колективна монографія]*. Київ: Педагогічна думка.

References

Armstrong, P. I., Rounds, J., & Hubert, L. (2008). Re-conceptualizing the past: Historical data in vocational interest research. *Journal of Vocational Behavior*, 72, 284-297.

Blustein, D. L. (2006). *The psychology of working: A new perspective for career development, counseling, and public policy*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Bekh, I. D. (2015). *Vybrani naukovi pratsi. Vykhovannia osobystosti* [Selected scientific works. Education of personality]. Chernivtsi: Bukrek.

Piddiachyi, V. M. (2014). Motyvatsiia do zdiisnennia profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia [Motivation for the implementation of professional self-development of the future teacher]. *Osvita ta pedahohichna nauka [Education and pedagogical sciences]*, 2(163), 41–47.

Piddiachyi, V. M. (2015). Obhruntuvannia sutnosti profesiinoho samorozvytku maibutnoho pedahoha [Substantiation of the essence of professional self-development of the future teacher]. In L. L. Tovazhnianskyi & O. H. Romanovskyi (Eds.), *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity: zb. nauk. prats: Vol. 43* (47) (pp. 271–280). Kharkiv: NTU «KhPI».

Piddiachyi, M. I. (2015). Navchalno-vykhovnyi komplet starshoklasnykiv: sotsialno-profesiina oriientatsiia [Educational set of high school students: Socio-professional orientation]. *Problemy Suchasnoho Pidruchnyka*, 15(2), 141-149.

Piddiachyi, M. I. (2011). Sotsialno-profesiina oriientatsiia uchniv yak napriam u pidruchnykotvorenni [Socio-professional orientation of students as a direction in textbook making]. *Problemy Suchasnoho Pidruchnyka* (pp. 80-89).

Piddiachyi, M. I. (2019). Sotsialno-profesiinyi rozvytok: kompetentnosti starshoklasnykiv ta studentiv [Socio-professional development: Competencies of high school and university students]. *Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy. Vol. VII: Identychnist i svoboda v osviti ta nautsi*. (pp. 107-110).

Piddiachyi, M. I. (2019). *Sutnist formuvannia kompetentnosti starshoklasnykiv* [The essence of the formation of competencies of high school students]. *Realizatsiia kompetentnisno oriientovanoho navchannia v osviti: teoretychnyi i praktychnyi aspekty: Conference Proceedings*. November 4, Kyiv (pp. 269-272).

Piddiachyi, M. I. (2010). *Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky starshoklasnykiv do profesiinoy diialnosti v umovakh profilnoho navchannia* [Theoretical and methodical bases of preparation of senior pupils for professional activity in the conditions of profile training] (Doctoral dissertation, Kyiv).

Hutsan, L. A., Morin, O. L., Okhrimenko, Z. V., Parkhomenko, O. M., Hrytsenok, L. I., & Tkachuk, I. I. (2016). *Profesiine samovyznachennia starshoklasnykiv v umovakh osvithnoho okruhu: posibnyk* [Professional self-determination of high school students in the educational district]. Kharkiv: «Drukarnia Madryd».

Piddiachyi, M. I., Dorotiuk, V. I., Levchenko, N. H., Tutashynskyi, V. I., Chudakova, V. P., Kokhan, O. V., Assanov, M. O., Rohoza, V. V., & Kolianovska, M. S. (2013). *Formuvannia*

osvitnoho seredovyscha profilnoi shkoly [Formation of the educational environment of the profile school]. Kyiv: Pedagogichna dumka.

Дата подання рукопису 22.06.2020
Дата прийняття рукопису до друку 27.07.2020